

KRIMINĀLATBILDĪBA PAR PUBLISKU AICINĀJUMU VEIKT PRETTIESISKAS DARBĪBAS

*Dr. iur. Ēriks Treļs,
Valsts policijas koledžas lektors, Latvija*

Ievads

2016. gada 17. martā Latvijas Valsts prezidents Raimonds Vējonis vērsās pie Saeimas Juridiskās komisijas ar paziņojumu, kurā izteica iebildumus par likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.514/Lp12) saturu un pieprasīja pilnveidot likumprojektu pirms tā pieņemšanas galīgajā lasījumā¹.

Neapmierinātību par minēto grozījumu saturu pauduši arī vairāki Saeimas deputāti. Piemēram, 12. Saeimas deputāts Gunārs Kūtris ierosināja minētā likumprojekta izskatīšanu Saeimā apturēt, norādot, ka normas saturam ir jābūt skaidram un tās piemērošana nedrīkst būt atkarīga no piemērotāja izpratnes, kā arī ieteica vērsties Venēcijas komisijā (European Commission for Democracy through Law) ar lūgumu izvērtēt šo grozījumu atbilstību konstitucionālajām tiesībām².

Veicot minētos grozījumus, tika pilnveidota Krimināllikuma X nodaļa „Noziegumi pret valsti”. Šobrīd šajā Krimināllikuma nodaļā ir iekļauti divi panti, kuros noteikta atbildība par publisku aicinājumu veikt prettiesiskas darbības: 81. pants „Pret Latvijas Republiku vērstas aicinājums” un 88.² pants „Aicinājums uz terorismu un terorisma draudi”³. Atbildība par publisku aicinājumu veikt prettiesiskas darbības noteikta arī divos pantos Krimināllikuma IX nodaļā „Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”: 71.¹ pantā „Aicinājums uz genocīdu” un 77. pantā „Aicinājums uz agresīvu karu”. Turklāt darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu (Krimināllikuma 78. pants) un darbības, kas vērstas uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ (Krimināllikuma 150. pants) bieži vien izpaužas aicinājuma formā.

Raksta mērķis ir raisīt diskusiju par problēmējautājumiem, kas varētu rasties kriminālprocesu par publisku aicinājumu veikt prettiesiskas darbības izmeklēšanas ietvaros.

Pret Latvijas Republiku vērstas aicinājuma izpratne

Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.514/Lp12) bija izstrādāts, lai „nodrošinātu iespēju vērsties pret hibrīdkara radītiem apdraudējumiem Latvijas drošībai un ar krimināltiesiskiem līdzekļiem savlaicīgi reaģēt uz iespējamo apdraudējumu, kas vērsti pret Latvijas Republiku un tās pamatinteresēm, vai citādu apdraudējumu Latvijas nacionālās drošības interesēm”⁴.

Likumprojekta iesniedzēji norādot, ka „aicinājums vērsties pret jebkuru no Krimināllikumā paredzētajām valstij vitāli svarīgajām interesēm – neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu un valsts iekārtu – pēc būtības ir aicinājums vērsties pret Latvijas Republiku kopumā”⁵, bija iecerējuši Krimināllikuma 81., 82. un 83. pantā paredzētos noziedzīgos nodarījumus apvienot vienā kopīgā 81. pantā „Pret Latvijas Republiku vērstas aicinājums” ar šādu saturu: „Par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību vai suverenitāti vai graut teritoriālo vienotību, gāzt valsts varu vai grozīt valsts iekārtu vai par šādu aicinājumu saturoša materiāla izplatīšanu, –soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem”⁶.

Jākonstatē, ka sākotnēji piedāvātajos grozījumos no Krimināllikuma 81. panta tika izņemta norāde, ka sodāms tikai tāds aicinājums, kas ir pretrunā Latvijas Republikas Satversmē nostiprinātajai kārtībai, t. i. sodāma tikai antikonstitucionāla darbība. Minētās norādes trūkums apgrūtina tiesību normas piemērošanu, jo iespējama interpretācija, kuras ietvaros pie kriminālatbildības varētu saukt arī personu, kura īsteno Latvijas Republikas Satversmē nostiprinātas tiesības un brīvības.

Vienlaikus pozitīvi jāvērtē iniciatīva harmonizēt Krimināllikuma 81., 82. un 83. pantu

sankcijas, kuras nepamatoti atšķirās. Piemēram, brīvības atņemšana termiņš par aicinājumu, kas vērsts pret valsts varu vai valsts iekārtu, tobrīd bija lielāks, nekā sods par aicinājumu, kas vērsts pret Latvijas Republikas neatkarību vai teritoriālo vienotību. Pirmajā gadījumā noteikta brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, bet otrajā – līdz trim gadiem. Minēto noziedzīgo nodarījumu raksturs un radītais kaitējums ir līdzīgs, un *likumdevējs nav* bijis konsekvents, nosakot tik atšķirīgus sodus par līdzīgiem noziegumiem.

Konstatētās nepilnības novērsa 2016. gada 21. aprīlī, izdarot Krimināllikumā vairākus grozījumus, tai skaitā, izsakot Krimināllikuma 81. pantu „Pret Latvijas Republiku vērsts aicinājums” šādā redakcijā: „Par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai valsts iekārtu Latvijas Republikas Satversmē neparedzētā veidā vai par šādu aicinājumu saturoša materiāla izplatīšanu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem”⁷⁷.

Kāpamatotinorādījalikumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.514/Lp12) autori, „KL X nodaļā kopumā ir paredzēta atbildība par trīs veidu darbībām, kas apdraud Latvijas Republikas valsts pamatintereses: (1) darbību, kas tieši vērsta pret šīm interesēm; (2) publisku aicinājumu citām personām vērsties pret šīm interesēm; (3) kā arī apvienošanas organizētā grupā nolūkā vērsties pret šīm interesēm”⁷⁸.

Pētījuma mērķa sasniegšanai turpmāk noskaidrosim Krimināllikuma 81. pantā paredzētā nodarījuma – publisks aicinājums vērsties pret Latvijas Republiku – sastāva pazīmes.

Publiska aicinājuma vērsties pret Latvijas Republiku sastāva pazīmju analīze

Krimināllikuma 81. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums klasificēts kā smags noziegums. Noziedzīga nodarījuma vispārīgais objekts ir „ar Krimināllikumu aizsargātas valsts, sabiedrības, cilvēku kolektīvu un atsevišķu indivīdu intereses, kuras apdraud noziedzīgs nodarījums, nodarot tām vai draudot nodarīt kaitējumu”⁷⁹. Profesors P. Mīncis norāda, ka „katrs labums noder par objektu noziedzīgam nodarījumam”⁸⁰. Parasti krimināltiesībās nodala vispārējo, grupas un tiešo noziedzīgo nodarījuma

objektu. Vispārējais noziedzīga nodarījuma objekts ir visu interešu kopums, ko aizsargā Krimināllikums. Noziedzīga nodarījuma grupas objekts, pēc profesora U. Krastiņa teiktā, ir „tādas pašas vai vienāda veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud vesela noziedzīgo nodarījumu grupa”⁸¹. Savukārt noziedzīga nodarījuma tiešais objekts ir „tās intereses, ko apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums”⁸².

Analizējot Krimināllikuma 81. pantu iepriekšējā redakcijā, profesors U. Krastiņš norādīja, ka aicinājumi vardarbīgi gāzt Latvijas Republikas valsts varu un vardarbīgi grozīt valsts iekārtu „apdraud Latvijas valsts iekšējo drošību, tās suverenitāti un valsts varas stabilitāti. Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 2. pantu Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Latvijas tauta varu realizē tieši, kā arī caur valsts un pašvaldību institūcijām. Augstākā tautas varas izpausme ir tautas nobalsošana un brīvas vēlēšanas”⁸³. Valsts varu veido likumdošanas (Latvijas Republikas Saeima), izpildu (Latvijas Republikas Ministru kabinets) un tiesu vara. Tātad praksē aicinājums vardarbīgi gāzt Latvijas Republikas valsts varu var izpausties ne tikai pret Latvijas Republikas Saeimu, bet arī Latvijas Republikas Ministru kabinetu un tām padotām valsts pārvaldes iestādēm, un pret Latvijas tiesām. Minētais neizslēdz iespēju, ka aicinājums var būt vērsts pret visu valsts varu kopumā.

Savukārt aicinājumi likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību profesora U. Krastiņa ieskatā „apdraud valsts neatkarību, jo neatkarība ir valsts suverenitātes izpausme”⁸⁴, bet aicinājumi graut Latvijas Republikas teritoriālo vienotību apdraud valsts drošību. Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 3. pantu „Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale”⁸⁵. Tātad piedāvājums atdalīt kādu no šiem Latvijas Republikas reģioniem, vai kādu citu Latvijas teritorijas daļu, ir vērsts uz Latvijas Republikas teritoriālās vienotības grašanu.

Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.514/Lp12) iesniedzēji pamatoti norāda, ka „aicinājums vērsties pret jebkuru no Krimināllikumā paredzētajām valstij vitāli svarīgajām interesēm – neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu un valsts iekārtu – pēc būtības ir aicinājums vērsties pret Latvijas Republiku kopumā. Piemēram, vienas uzstāšanās laikā var izskanēt aicinājums vērsties pret vairākām valsts pamatinteresēm vienlaikus.

Šie aicinājumi nebūtu jākvalificē kā atsevišķi noziegumi, personas rīcības nolūks faktiski ir viens – aicināt vērsties pret Latvijas Republiku kā tādu¹⁶.

Noziedzīga nodarījuma objektīvā puse ir personas uzvedības ārēja izpausme (darbība vai bezdarbība), kas rada vai var radīt kaitējumu „citu personu likumiskajām tiesībām un interesēm”¹⁷. Profesors U. Krastiņš sekojoši skaidro jēdzienu „darbība”: „Krimināltiesiskā nozīmē darbība ir personas aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas pauž šīs personas apzinātu gribu, un tā ir vēsta pret noziedzīga nodarījuma objektu, nodarot vai radot draudus nodarīt kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātām personu interesēm”¹⁸. Krimināllikuma 81. pantā ietvertais noziegums no objektīvās puses izpaužas kā publisks aicinājums vardarbīgi vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai valsts iekārtu Latvijas Republikas Satversmē neparedzētā veidā vai šādu aicinājumu saturoša materiāla izplatīšana.

Krimināllikuma 81. pantā minētās darbības var izpausties mutvārdu vai rakstveida aicinājumos. Ar aicinājumiem jāsaprot „tāda iedarbības forma uz cilvēku apziņu, gribu, viņu uzvedību, kad tieši iedarbojoties uz viņiem, veidojas vēlme veikt noteikta veida mērķtiecīgu darbību”¹⁹. Līdzīgi kā lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, jebkurš aicinājums veikt prettiesiskas darbības ir sodāmas tikai tad, ja tās ir izdarītas publiski. Šajā sakarībā cilvēktiesību eksperts A. Kučs ir atzīmējis, ka izteikumi, kas izteikti tikai divu personu starpā un neskar pārējo sabiedrību, nebūs uzskatāmi par publiskiem²⁰. Vērtējot publisko aicinājumu kā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses elementu, Krievijas zinātnieks Z. Šibzuhovs (*Шибзухов З.А.*) norāda, ka aicinājums vienmēr būs vērst uz sabiedrību, t. i. uz informācijas nodošanu nenoteiktam un pēc iespējas plašākam cilvēku lokam²¹.

Aicinājuma publiskums nozīmē, ka tas tiek „izteikts atklāti, cilvēkiem pieejamā un saprotamā veidā – tas ir, citu personu klātbūtnē vai arī tādā veidā, ka arī klātneesošas personas var ar tiem iepazīties. Vai aicinājums ir publisks, jāizlemj, ievērojot visu apstākļu kopumu – vietu, laiku, situāciju un citus apstākļus, kādos tas izteikts. Aicinājumu gāzt valsts varu vai grozīt valsts iekārtu saturošie materiāli ir brošūras un citādi izdevumi, masu saziņas līdzekļu izdevumi un pārraides, zīmējumi rokrakstā un tehniskā izpildījumā vai citādākā izplatīšanai iespējamā

veidā un formā”²². Tas nozīmē, ka aicinājumu var izdarīt ikvienā klausītājiem vai skatītājiem pieejamā formā un veidā. Aicinājums „var būt izteikts publiskā, sabiedrībai pieejamā vietā, t. sk. internetā, tiešraidē elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, publiskā pasākumā, arī sapulces, gājiena vai piketa laikā”²³.

Parasti aicinājums tiek izteikts izmantojot darbības vārdus pavēles izteiksmē (jeb imperatīvs). Darbības vārds pavēles izteiksmē tiek lietots, ja ar to tiek izteikta pavēle, pamudinājums, aicinājums, lūgums. Piemēram, raksta autora ieskatā uz valsts varas gāšanu ir vērst aicinājums „*sarīkot Latvijas Maidanu*”²⁴, kas tika izteikts pavēles izteiksmē, bet aicinājums „*izveidot Latgales tautas republiku*” ir vērst uz Latvijas Republikas teritoriālās vienotības graušānu.

Krimināltiesību zinātnieki norāda, ka dažreiz aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot darbības vārdus vēlējuma izteiksmē²⁵ vai izmantojot izteicienus: „*būtu labi, ja*”, „*es vēlētos, lai*”, u.c.²⁶ Darbības vārds vēlējuma izteiksmē tiek lietots, ja tiek norādīts uz vēlamu darbību, kas noteiktos apstākļos var būt iespējama vai neiespējama. Piemēram, pretrunīgi vērtējais Krievijas politiķis Vladimirs Žirinovskis (*Журиновский В.В.*) grāmatas „Pēdējais vagonis uz Ziemeļiem” (*Последний вагон на Север*) ievadā apraksta savu nākotnes paredzējumu, situāciju, kad vairāki Krievijā pazīstami politiķi satikušies vilciena „Maskava – Anadira” (Anadira ir pilsēta Krievijā, kas atrodas aiz Ziemeļu polārā loka) pēdējā vagonā, gaidot savu izsūtījumu²⁷. Tātad V. Žirinovskis apraksta vēlamo darbību, kas nekad nav notikusi un nav iespējama.

Dažreiz aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot alegorijas (notikumi un parādības tiek atspoguļotas simboliski, nevis stāstoši), metaforas (viens no mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem, kas bieži tiek izmantots dzejā), vai retoriskus jautājumus (jautājumus, uz kuriem nav nepieciešama atbilde). „Retoriskajos jautājuma teikumos izsaka apgalvojumu vai noliegumu. Teikumam jautājuma modalitāte tiek piešķirta stilistiskos nolūkos – galvenokārt, lai izceltu kāda apgalvojuma vai nolieguma kategoriskumu”²⁸. Metaforas piemērs ir komentārs, kurā persona pauž uzskatu, ka viņam netīkamas tautas pārstāvjus „*var izārstēt tikai ar svinu pakausī*”²⁹. Parasti ar metaforām „*lodi pakausī*”, „*deviņiem gramiempakausī*”, jeb „*svinu pakausī*” literatūrā saprot nāves soda piemērošanu

civiliedzīvotājiem un karagūstekņiem, nogalinot viņus ar šāvienu pakausī. Šādā veidā sodus piemēroja varas pārstāvji PSRS un nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (vēlāk šie noziegumi tika kvalificēti kā genocīds, kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci): „*no Rīgas atbraukušie ar naganiem šāva arestētajiem pakausī*”³⁰, „*ar atsevišķiem šāvieniem pakausī ebrejus nogalināja no apmērām divu metru attāluma*”³¹ un „*Ko plāpā šeit? Svinu pakausī sagribējās?*”³²

Turpinot Krimināllikuma 81. panta sastāva analīzi, jānorāda, ka nodarījuma subjekts ir vispārīgais – fiziska pieskaitāma (KL 13. pants) persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu (KL 11. pants).

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ir personas iekšējā attieksme pret ārējā pasaulē objektīvi notiekošo³³. Krimināltiesību teorijā tiek nodalītas šādas noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmes: vaina nodoma vai neuzmanības formā, motīvs un mērķis (nolūks)³⁴. Krimināllikuma 8. panta pirmā daļa nosaka, ka par vainīgu noziedzīgā nodarījumā atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības. Procesā virzītājam, lai noskaidrotu noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm.

Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona to izdarījusi ar tiešu vai netiešu nodomu (KL 9. pants), bet, ja persona to izdarījusi aiz noziedzīgas pašpaļāvības vai noziedzīgas nevērības, tas atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības (KL 10. pants). Runājot par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ar tiešu nodomu, Krimināllikuma 9. pants nosaka, ka tas konstatējams gadījumos, kad persona apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu un to apzināti veikusi vai pieļāvusi, vai arī apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi nodarījuma kaitīgās sekas un vēlējusies to iestāšanos. Savukārt par izdarītu ar netiešu nodomu noziedzīgs nodarījums jāatzīst gadījumos, kad persona apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi nodarījuma kaitīgās sekas un kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos.

Savukārt Krimināllikuma 10. pants, skaidrojot noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz noziedzīgas pašpaļāvības, nosaka, ka noziedzīgs nodarījums ir atzīstams par tādu gadījumos, kad persona ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju,

tomēr vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst. Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu aiz noziedzīgas nevērības gadījumos, kad persona nav paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, kaut gan pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja minētās kaitīgās sekas paredzēt. Bet gadījumos, kad persona neparedzēja, tai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, tā nebūs sodāma par Krimināllikumā paredzētā nodarījuma izdarīšanu.

Turpinot Krimināllikuma 81. panta sastāva analīzi, jānorāda, ka šajā pantā noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse raksturīga ar tiešu nodomu, jo vainīgais apzinās savas darbības kaitīgumu un apzināti vēlas veikt šo darbību. Kā norāda profesors U. Krastiņš, motīvs un mērķis ietekmē nodoma rašanos, tā virzību uz mērķi un nodoma īstenošanos³⁵. Motīvs tiek definēts kā iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas virza vainīgā gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Savukārt mērķis ir iecerētais rezultāts, ko persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, vēlas sasniegt. Kā pamatoti norāda Krievijas zinātnieks J. Pudovočkins (*Пудовочкин Ю.Е.*), tieši šīs darbības mērķtiecība atšķir aicinājumu no personiskā viedokļa paušanas par valstiskiem, politiskiem un nacionāliem jautājumiem ģimenes vai draugu lokā veiktajās sarunās³⁶. Cits Krievijas zinātnieks V. Alehins (*Алехин В.И.*) norāda, ka aicinājumam jābūt vērstam uz konkrēto darbību un ka nevar, piemēram, aicināt veikt teroristisko darbību vispār, nenosakot konkrēto uzbrukuma objektu un darbības veidu³⁷. Jāpiekrīt profesoram U. Krastiņam, kurš norāda, ka Krimināllikumā nereti noziedzīga nodarījuma sastāvi konstruēti tādā veidā, ka panta dispozīcijā nav īpaši norādīts uz motīvu vai mērķi kā obligātu nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmi, taču, lai konstatētu attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvu, motīvs un mērķis ir obligāti jāpierāda³⁸.

KL 81. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir formāls, jo nodarījums ir pabeigts ar publiskā aicinājuma izteikšanu.

Publiskais aicinājums vārda brīvības nodrošināšanas kontekstā

Latvijas Republikas Satversmes 100. pants nosaka, ka „ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta”³⁹.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa norāda, ka vārda brīvība ir attiecināma ne tikai uz „informāciju” vai „idejām”, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai neitrāli, bet arī uz tām, kas apvaino, šokē vai uztrauc kādu sabiedrības daļu⁴⁰. Diskutējamās informācijas klāstā ietilpst arī jautājumi par vēsturisko notikumu atšķirīgu interpretāciju, kas varētu aizskart kā vēsturisku notikumu dalībniekus, tā arī viņu radniekus un citas iesaistītas personas⁴¹. Papildus jāatzīmē arī, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas ieskatā vārda brīvība ietver sevī tiesības kritizēt valdību⁴². Tomēr ārpus vārda brīvības robežām paliek aicinājumi veikt prettiesiskās darbības.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa pamatoti norāda, ka tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas un tās nenozīmē visatļautību⁴³. Gan no Satversmes, gan arī no Latvijai saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem izriet, ka tiesības uz vārda brīvību var ierobežot. Valsts var noteikt vārda brīvības ierobežojumus gadījumos, kad personas tiesības uz vārda brīvību tieši ietekmē citu personu tiesības, kā arī gadījumos, kad vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai⁴⁴. Turklāt tiesību normai, kas noteic kādu personas pamattiesību ierobežojumu, jābūt skaidrai un precīzai⁴⁵.

Latvijas Republikas Satversmes 100. pants, 1950. gada 4. novembra Eiropas cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pants un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pants garantē tiesības uz vārda brīvību. Tomēr gadījumos, kad tekstā ir izplatīti uzskati, kas aicina veikt noziedzīgus nodarījumus, šādu uzskatu izplatīšana netiek aizsargāta ar šajos normatīvajos aktos ietvertajām tiesībām uz vārda brīvību.

Cilvēku tiesību un pamatbrīvību konvencijas 10. panta 2. punkts nosaka: „Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām formalitātēm, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai lai saglabātu tiesas autoritāti un objektivitāti”⁴⁶.

Arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. panta 3. punkts nosaka, ka „paredzēto tiesību izmantošana uzliek īpašus pienākumus un atbildību. Tāpēc tā var būt

pakļauta zināmiem ierobežojumiem, taču tiem jābūt likumā noteiktiem un nepieciešamiem:

- a) citu personu tiesību un reputācijas cienīšanai;
- b) nacionālās drošības, sabiedriskās kārtības, sabiedrības veselības vai tikumības aizsardzībai”⁴⁷.

Raksta autora ieskatā tiesību piemērotājiem būtu jārikojas, ievērojot Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas secinājumu, ka ir „jāievēro taisnīgs līdzsvars starp „citu cilvēku cieņas vai tiesību aizsardzību” un apsūdzēto tiesībām izplatīt informāciju”⁴⁸.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Aicinājums veikt prettiesiskas darbības var izpausties mutvārdu vai rakstveida aicinājumos.

2. Aicinājums veikt prettiesiskas darbības vienmēr būs vērsti uz sabiedrību, t. i. uz informācijas nodošanu nenoteiktam un pēc iespējas plašākam cilvēku lokam.

3. Interneta vidē publicētie aicinājumi veikt prettiesiskās darbības *apriori* būs publiski, jo tie ir pieejami neierobežotam Interneta lietotāju lokam visā pasaulē. Savukārt divu personu starpā paustie uzskati nav uzskatāmi par publiskiem.

4. Prettiesiskās darbības mērķtiecība atšķir aicinājumu no personiskā viedokļa paušanas par valstiskiem, politiskiem un nacionāliem jautājumiem ģimenes vai draugu lokā veiktajās sarunās.

5. Aicinājumam veikt prettiesiskās darbības jābūt vērstam uz konkrēto darbību, nosakot uzbrukuma objektu un darbības veidu.

6. Tiesību piemērotājam jāatceras, ka dažreiz aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot darbības vārdus vēlējuma izteiksmē, izmantojot izteicienus: „*būtu labi, ja*”, „*es vēlētos, lai*” vai, uzdodot retoriskus jautājumus, lai izceltu kāda apgalvojuma vai nolieguma kategoriskumu, u.c. veidā. Naidīgi teksti tiek slēpti, arī izmantojot mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus – alegorijas, metaforas, epitetus, ironiju, perifrāzi, personifikāciju, salīdzinājumus un simbolus, kā arī citus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus.

7. Publiskā telpā izplatītie aicinājumi veikt prettiesiskās darbības neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā, Eiropas cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pantā noteiktajām tiesībām uz vārda brīvību.

Atsauces

- ¹ Latvijas Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa 2016. gada 17. marta paziņojums Saeimas Juridiskajai komisijai Nr.129 „Par likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 514/Lp12)”.
- ² 12. Saeimas deputāta Gunāra Kūtra 2016. gada 17. marta paziņojums Saeimas Juridiskajai komisijai Nr. 1118/6-7-12/16 „Par grozījumiem Krimināllikumā (likumprojekts Nr. 514/Lp12)”.
- ³ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr. 199/200.
- ⁴ Grozījumi Krimināllikumā: likumprojekts Nr. 514/Lp12. Anotācijas I sadaļas 2. punkts.
- ⁵ Turpat, Anotācijas I sadaļas 4. punkts.
- ⁶ Grozījumi Krimināllikumā: likumprojekts Nr. 514/Lp12.
- ⁷ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr. 199/200.
- ⁸ Grozījumi Krimināllikumā: likumprojekts Nr. 514/Lp12. Anotācijas I sadaļas 2. punkts.
- ⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007., 31. lpp.
- ¹⁰ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005., 89. lpp.
- ¹¹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 37. lpp.
- ¹² Turpat, 39. lpp.
- ¹³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. – Rīga: AFS, 2007., 31. lpp.
- ¹⁴ Turpat, 36. lpp.
- ¹⁵ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.
- ¹⁶ Grozījumi Krimināllikumā: likumprojekts Nr. 514/Lp12. Anotācijas I sadaļas 4. punkts.
- ¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007., 31. lpp.
- ¹⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 50. lpp.
- ¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: AFS, 2007., 35. lpp.
- ²⁰ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012., 31. lpp.
- ²¹ Шибзухов З.А. Публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма. – Москва: Юрлитинформ, 2014, с. 18.
- ²² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: AFS, 2007., 35. lpp.
- ²³ Grozījumi Krimināllikumā: likumprojekts Nr. 514/Lp12. Anotācijas I sadaļas 4. punkts.
- ²⁴ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2014. gada 17. decembra spriedums krimināllietā Nr. K28-0576-14/6.
- ²⁵ Шибзухов З.А. Публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма. – Москва: Юрлитинформ, 2014, 69-72.
- ²⁶ Шуйский А.С. Ответственность за публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма. В кн.: Актуальные проблемы уголовного и уголовно-исправительного права: сборник научных статей. Под ред. Э. Н. Желваков. – Москва: Академия Генеральной прокуратуры РФ, 2010, с. 68-69.
- ²⁷ Жириновский В. В. Последний вагон на Север. – Москва: Фолиант, 1995.
- ²⁸ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 6. sējums, 2. daļa. P-R. Rīga: Zinātne, 1987., 630. lpp.
- ²⁹ Cēsu rajona tiesas 2014. gada 12. maija spriedums krimināllietā Nr. K11-0124-15.
- ³⁰ Šnejers Ā. Holokausts Ludzā: ebreji un citu tautību iedzīvotāji. Grām.: Holokausta izpēte Latvijā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 12. sējums. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004., 52. lpp.
- ³¹ Smirins G. Rīgas ebreji nacistiskās okupācijas laikā. Grām.: Holokausta izpēte Latvijā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 18. sējums. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006., 97. lpp.
- ³² Седерхольм Б. В разбойном стане. – Рига: STAR, 1934.

- ³³ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 88. lpp.
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ Turpat, 108-109. lpp.
- ³⁶ Пудовочкин Ю. Е. Преступления против безопасности государства. – Москва: Юрлитинформ, 2009, 75 с.
- ³⁷ Алехин В. П. *Соучастие* в террористической деятельности. – Москва: Юрлитинформ, 2010, с. 109.
- ³⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 108-109. lpp.
- ³⁹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.
- ⁴⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā „Hendisaidis pret Apvienotu Karalisti”, iesniegums Nr. 5493/72.
- ⁴¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 23. septembra spriedums lietā „Leidjo un Izorni pret Franciju”, iesniegums Nr. 24662/94.
- ⁴² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 23. aprīļa spriedums lietā „Kastels pret Spāniju”, iesniegums Nr. 11798/85.
- ⁴³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 30. oktobris, Nr. 152.
- ⁴⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6. jūnijs, Nr. 85.
- ⁴⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2005-17-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9. februāris, Nr. 4.
- ⁴⁶ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.
- ⁴⁷ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23. aprīlis, Nr. 61.
- ⁴⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007. gada 28. maija spriedums krimināllietā Nr. K04-0082-07.

Abstract

On 18 March 2016 President of Latvia Raimonds Vējonis posted a letter to the Legal Affairs Committee of the Parliament of the Republic of Latvia (Saeima) regarding the amendments to the Criminal Law (Nr.514/Lp12). President of Latvia drew attention of the Saeima to several controversial definitions of the amendments to the law requiring a clearer and more precise wording so that the proposed statutory solutions would not contradict the Constitution of Latvia (Satversme) and international commitments of Latvia.

The article aims to initiate a debate on problems related to the application of the Section 81 of the Criminal Law. The author offers his vision of the regulatory framework application problems.

Аннотация

18 марта 2016 года Президент Латвийской Республики Раймондс Вейонис обратился с письмом к Юридической комиссии Парламента (Сейма) по поводу поправок к Уголовному закону (Nr.514/Lp12). В своем обращении Президент Латвии обратил внимание Сейма на ряд несоответствий в поправках к данному закону, которые требуют более четкой и более точной формулировки, с тем, чтобы предлагаемые законодательные инициативы не противоречили Конституции (Сатверсме) Латвийской Республики и международным обязательствам Латвии.

Цель данной статьи – вызвать дискуссию о проблемных вопросах, связанных с применением статьи 81 Уголовного закона. Автор предлагает свое видение проблематики применения нормативного регулирования.